Müteferrika Kış 2019/2, Sayı: 56

Erol ÜYEPAZARCI

İSTANBUL'UN FAKİR SEMTLERİNİN, VAROŞLARININ, ÇİNGENELERİNİN YAZARI: OSMAN CEMAL KAYGILI

Osman Cemal Kaygılı (1890-1945) Eğrikapı dışında Yeni Mahalle'de doğar, ailesi daha sonra Eyüp'te Otakçılar'a taşınacak ve yazarımız ölünceye kadar bu semtte oturacaktır. Babası mahallenin bakkalı , Sâdiye tarikatı mensubu Mustafa Dede'dir.[1] Cezri Kasım Paşa mekteb-i iptidaisinde okumaya dört yaşında iken başlar, aynı yıl 1894 depreminde kendinden üç yaş büyük bir komşu kızı kendisini ölümden kurtarır. On yaşında iken Eğrikapı Merkez Rüşdiyesi'ne girer, bu okulu bitirince ailesi devlet kapısına kapılanıp memur olması için onu Menşe-i Küttâb-ı Askeriyye isimli okula yazdırır; bu okul ordu için katip görevini üstlenecek kişiler yetiştirmektedir. 16 yaşında okulu bitirir ve 80 kuruş maaşla işe başlar 19 yaşında iken bir imtihanı kazanarak Kıtâat-ı Fenniye Müfettişliği'nde katip olur; maaşı 400 kuruş yazarın tabiriyle dört sarı lira olmuştur.

1 Osman Cemal ile ilgili tek biyografik eseri yazan Reşat Feyzi Yüzüncü – **Osman Cemal Kaygılı Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri,** İstanbul, 1947, Çığır Kitabevi- yazarın ana babasını çok küçük yaşta kaybettiğini söyler; bütün diğer kaynaklar da sözkonusu tesbite dayanarak bu hususu belirtirler. Halbuki Mediha Mangır, Turkish Studies, 2011, Cilt: 6/4, s.755-768'de yayınlanan *Osman Cemal Kaygılı, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri* adlı makalesinde; 1954 yılında Refika Ünsal'ın yayınlanmamış çalışmasına atıf yaparak bunun doğru olmadığını 16 Kanun-i sani 1336 (29 Ocak 1920) tarihli *Şebab* dergisinde Osman Cemal'in babasının vefatıyla ilgili bir haberin yayınlandığının tesbit edildiğini belirtir. Bu durumda babası öldüğü zaman Osman Cemal 30 yaşındadır.

Osman Cemal'in gençliğinde çok hareketli olduğu anlaşılıyor; daha sonra çok söz edeceği tulumbacılarla düşüp kalktığı, iyi yüzdüğü, kürek çektiği ve o günlerde yeni,yeni sevilmeye başlanan futbolda iyi bir savunma oyuncusu olduğunu kendi anlattıklarından öğreniyoruz. Bu arada II. Meşrutiyet ilan edilmiş ve o cümbüşlü günlere yazarımız da gençliğinin bütün ateşli davranışları ile katılmış; İttihat ve Terakki'nin her semtte kurduğu klüplerden Fatih Klübüne kaydolmuştur.[2]

Bu arada yazı hayatına da 1910 yılında çıkmaya başlayan dönemin ünlü düşünürlerinden Baha Tevfik'in yayınladığı *Eşek* mizahi dergisinde başlamıştır. Burada mizahi şiir ve yazıları çıkmaktadır. Osman Cemal'in bugünlerde siyasetle de ilgilendiği ve İttihat Terakki ile ipleri koparıp aleyhtarları arasına katıldığı anlaşılıyor. İttihat Terakki 1912 'de iktidardan düşünce bu karşıtlığını bazı eylemlerde şiddetle gösterdiği düşünülebilir. Pekçok kaynakta Tepebaşı Gazinosu'ndaki bir toplantıdaki davranışları sözkonusu edilir. Balkan Savaşı sonrası İttihat Terakki 1913 Ocak'ında Bâbıâli Baskını ile tekrar iktidara geçince Osman Cemal'in mimlenmiş bir kişi olarak tanındığı bir gerçektir. Aynı yılın Haziran ayında Mahmut Şevket Paşa bir suikast ile öldürülünce İttihat ve Terakki bu olayı fırsat bilerek önceden tesbit ettiği bütün muhaliflerini toplayıp Sinop'a sürmüştür; bunlar arasında Osman Cemal de vardır. Sürülmeden önce sorgulanırken epey eziyet gördüğü de bellidir. Refi Cevat Ulunay hatıralarında onu Sinop'ta Tersane Meydanı'nda ilk gördüğündeki durumunu şöyle anlatıyor:

"Fesi kalıpsız, püskülsüz ve yağlı; pantolonunun arkası ve dizleri paramparça; kolunda pamuktan mamul lime, lime bir battaniye; sırtında dibi parçalanmış bir zenbil"

Osman Cemal daha sonra İstanbul'dan elbise getirtecek ve sorgu sırasında perişan olmuş elbiselerini atacaktır ama atmadan anı olsun diye bu giysileriyle bir fotoğraf çektirecek ve altına şöyle yazacaktır:

"İttihat ve Terakki kabristanına destursuz abdest bozduğumuz için hürriyet perisinin şerrine uğradığımın resmidir"

Bu resmi sürgün arkadaşlarından deli Rıfkı'ya vermiş; o zat da ismiyle müsemma delilikler yapınca evi basılmış ve resim bulunmuş ve Osman Cemal kale komutanı Muhsin Bey'den iyi bir papara ve dayak yemiştir.[3]

Kendisine Refi Cevat ve Refik Halid'in arka çıktığı Ulunay'ın anılarından anlaşılıyor. Osman Cemal sürgünde pek sıkılmamış; karagöz oynatmış; bir futbol takımı kurmuş ve işi yerli Rumların futbol takımıyla maç yapıp onları mağlup etmeye kadar götürmüştür.

2 Mediha Mangır, *adı geçen makale*, s.756

3 Refi Cevat Ulunay,Menfâlar, Menfiler, İstanbul,1999, s.145-146

I. Dünya Savaşı çıkınca ve Sinop Rus donanması tarafından bombalanmaya başlayınca Refi Cevat, Refik Halit gibi önemli sürgünler iç bölgelere sürülmüşler; Osman Cemal gibi daha az tehlikeli görülen sürgünler de affedilmişlerdir. Osman Cemal 1916'da İstanbul'a döner ve eski göreviyle askere alınır; Menemen'deki 46. Tümenin idare katipliği görevine atanır; ancak bu görevde ciddi şekilde hastalanacak ve bir yıl sonra malulen emekli olacaktır; kendisine 200 kuruş emekli maaşı bağlanmıştır.

Babasından kalan Otakçılar'daki eve çekilir ve yaşamını sürdürebilmek için çeşitli işler yapar. İnek besleyip sütçülüğe soyunur ama iflas eder; bunun üzerine pazarlarda seyyar satıcılık, Haliç vapurlarında biletçilik gibi işlerle uğraşır; yazarlığa dönmesi ise 1920'li yıllarda Aka Gündüz ve Ercüment Ekrem'in çıkardığı *Alay* gazetesinde olur; tıpkı *Eşek* mizah mecmuasında olduğu gibi burada da O.C mahlasıyla mizahi hikayeler ve şiirler yayınlar; bu arada Sinop'ta yazdığı ilk uzun öyküsü *Çuvalcı Şeyhinin Halefi* de bu dergide okuyucuyla buluşur. *Alay*' ın yanında Sedat Simavi'nin mizah dergisi *Güleryüz*'de, Eşref Nesip'in çıkardığı *Ayine* ve Selahattin Enis'in yönettiği *Şebab*'da da yazıları çıkmaktadır ama ilk şöhretini sürgünlük dostu Refik Halit'in çıkardığı ünlü mizah dergisi *Aydede*'de kazanır. Refik Halid 1948'de *Aydede*'yi yeniden çıkarmaya başladığı zaman Osman Cemal'in derginin ilk daimi muharriri olduğunu yazacaktır. Dergide *Amber* takma adını da kullanmaktadır. Ayrıca 1921'de *Diken* dergisinde *Bir Zirzopla Konuştum* isimli novellası tefrika edilecek ama dergi kapanınca yarım kalacaktır.

Refik Halit yurt dışına kaçınca *Aydede* yazarlarının Yusuf Ziya Ortaç'ın patronluğunda kurdukları *Akbaba* dergisine geçer ve derginin ilk sayısında *Rıhtımdan Kaçan Öküz* isimli bir öyküsü yayınlanır.

Osman Cemal o günlerde maişet motoruna katkı sağlaması için yazı yazmaktadır; edebi bir kaygusu yoktur; yaptığı diğer işler yanında mizah dergilerine yazı yazmak da bir başka uğraşıdır. Yazarımızın bugünlerdeki durumunu Yusuf Ziya şöyle anlatır:

"Bilgisiz, görgüsüz ama son derece güçlü bir yazardı, bir sanat adamıydı. Güzel karagöz oynatırdı, ortaoyununda zenne hariç bütün rollere çıkardı. Çingeneleri çok severdi, yaşayışlarını âdetlerini iyi bilirdi. Fesini yere vurup bir hampir çekerdi, çeribaşı görse elini öperdi vallahi!

Köprü'yü üç, beş kere geçmişti. Beyoğlu'na çıktığı zaman şaşırır, kendini Paris'te sanırdı. Kolay yazardı, güzel yazardı. Yalnız ayıklamak lazımdı, molozu çoktu...

Mizahi şiirleri de çok iyi idi. Lozan'da İsmet Paşa ile birlikte gazeteci olarak bulunan Acem kökenli Ali Naci Karacan'ın ağzından yazdığı:

Lem'an isminde bir denizi vardı
Binbeşyüz baccalı gemisi vardı
Gaffam kadar büyük cevizi vardı
Oğlanı kızından farksız bir civan
diye başlayan manzum mektubu o günlerde beğenip ezberlemeyen kalmamıştı."[4]

Akbaba dergisinde yazarken bir taraftan da kaleme aldığı öykülerini kitap olarak bastırıyordu. 1923 yılında Sabah Matbaası'ndan *Bir Kış Gecesi* ve *Çuvalcı Şeyhinin Halefi;* dönemin popüler yayınlar yayınlayan önemli nâşiri Orhaniye Matbaası'ndan *Çingene Kavgası* ve *Altın Babası* Cihan Matbaası yayını olarak çıktı. Bu yapıtlarını 1925'te basılan ve bir novella sayılabilecek beş eseri *Eşkiya Güzeli,Gonca'nın İntiharı, Perili Bostan, Mahkemede Gelin Kaynana Kavgası, Tekin Olmayan Kedi* izledi.

Osman Cemal Kaygılı bu arada *Akbaba* yanında ünlü yayıncı Semih Lütfi'nin 1923-1925 yılları arasında yayanladığı mizah dergisi *Zümrüdüanka*'da; Ercüment Ekrem'in başmuharrirliğini üstlendiği *Yıldız* dergisiyle Akbaba'dan ayrılan Orhan Seyfi Orhon'un çıkardığı *Papağan* dergisinde de yazılar kaleme alıyordu. 1925 yılı Osman Cemal'in yaşamında önemli bir dönemece tanıklık edecek ve yazarımız bu yıl İstanbul İmam Hatip Okulu'na Türkçe öğretmeni olarak tayin edilecektir. Bu durum artık muharrirliği yanında seyyar satıcılık, biletçilik gibi işler yapmamasını sağlayacak ve göreceli olarak ekonomik açıdan yaşamı kolaylaşacaktır. Öğretmenliği ölünceye kadar sürdürecek; imam hatip okulu kapanınca Çemberlitaş Erkek Rüştiyesi'nde ve 1932'den vefatına kadar da Fener Rum Lisesi'nde öğretmenlik yapacaktır.

1926 yılında ilk evliliğihi yapar; bu evliliğinden olan oğlu Hikmet üç yaşında ölür ve kendisini büyük üzüntülere garkeder; daha sonra annesi ve eşini de kaybedecektir. 1935'te ikinci kez evlenecek ama çocuğu olmayacaktır.[5]

Yazarımızın 1925'te çıkmaya başlayan *Halk* gazetesine bir ara yazıişleri müdürü olacaktır. Gazetenin sahibi gazetesinin yığınlara dönük bir popüler gazete olmasını dolayısıyla satışının artmasını istemektedir. Osman Cemal yazıişleri müdürü olunca halkın ihtiyaçlarından, fakir semtlerin yol ve su gibi gereksinimlerinden söz eder; halkın dertlerini iyi bilmektedir; bu arada basmakalıp yazıları, uzun boylu yazılmış bilimsel makaleleri gazetede yayınlatmaz ama bir mizah yazarı olduğundan konulara alaycı bir şekilde yaklaşmaktadır. Gazetenin diğer yazarları bu durumdan hoşlanmazlar; Osman Cemal'in aleyhinde konuşmaya başlarlar. Bu durumu anlayan yazarımız kimseye haber vermeden gazetedeki işinden ayrılır. Gazetede o sırada yirmili yaşlarında muhabir olarak

4 Yusuf Ziya Ortaç,**Bizim Yokuş**, İstanbul, 1966, s.99-100

5 Melahat Mangır, *adı geçen makale*, s.757

çalışan Hüseyin Avni Şanda anılarında çekingen ve mahçup bir insan olan Osman Cemal'in gazete patronuna arkadaşlarını şikayet etmeye ve işten ayrılmak istediğini söylemeye yüzü tutmadığı için bu yolu tercih ettiğini söylüyor.[6]

Osman Cemal daha sonra *Akşam, Cumhuriyet, Son Saat,Yeni Gün, Vakit, Son Posta, Haber* ve *Son Telgraf* gibi pekçok gazetede fıkra yazarı olarak karşımıza çıkar. Yazarımız bu yıllarda revü tarzında eserler de yazmaktadır. Örneğin *İstanbul* adlı revüsü Muhsin Ertuğrul tarafından sahnelenmiştir.[7] Bazı kaynaklar *Mezarlık Kızı* isminde bir revüsü ile sahnelenen ama basılmayan *Bana Benziyor mu?* isimli bir oyunu olduğunu kaydetmektedirler.[8] Yüzüncü, sahnelenen bu oyunda Osman Cemal'inde oynadığını yazmaktadır. Muharrirlerinden olduğu *Papağan* dergisinde de *Ramazan Revüsü* adlı bir yapıtı tefrika edilmiştir.

Yazarımız fıkra yazarı olarak çalışırken 1931 yılında *Yeni Gün* gazetesinde *İstanbul'un Köşe Bucağı* adı altında bugün için belge olarak büyük değeri olan bir yazı serisine başlar. Gazetede bu yazı serisi başlarken şu ilginç soru okuyuculara sorulur:

"İstanbul'da henüz nasıl bir yer olduğunu , orada nasıl bir hayat geçirildiğini bilmediğimiz öyle semtler var ki birçoklarımız bunların isimlerini bile bilmezler. Beyoğlu'nu hemen herkes bilir; bu herkesin acaba yüzde kaçı Kalyoncu'da bir akşam manzarasını, Dolapderede'ki bir gece âlemini görmüş, seyretmiştir?."[9]

Bu yazı serisi muhakkak ki böyle konularda emeği unutulmaz Ahmet Rasim'den sonra yazılmış dönemin İstanbul'u ile ilgili en önemli çalışmadır ve bir kenar mahalle İstanbul çocuğunun İstanbul'u semtleri, bu semtlerin özellikleri ve tanınmış simalarıyla anlatan çok özgün bir eseridir.

Osman Cemal bu ilginç yazı serisinden sonra 1932'de Hakkı Tarık Us'un *Haber* gazetesinde *Argo Lugatı* başlığı altında bir küçük sözlük tefrika etmeye başlar. Bu sözlük 1890 yılında Servet-i Fünun dergisi sahibi Ahmet İhsan'ın bastığı A.Fikri'nin *Lugat-ı Garibe*' sinden sonraki dilimizdeki ikinci argo sözlüğüdür. Yazarımız 1933 yılında *Resimli Şark* dergisinde *Bizde Argo* başlıklı incelenmesinde de bu konuda katkıda bulunmaya devam etmiştir.[10]

Osman Cemal roman yazmaya epeyi geç başlamıştır. İlk romanı herkes tarafından en önemli eseri kabul edilen *Çingeneler* 1935 yılında *Haber* gazetesinde

6 Hüseyin Avni Şanda, *Fikir İşçileri*, İstanbul 1992, *Yazılı Günler Dergisi*, sayı:16, s.29

7 Reşat Feyzi Yüzüncü, Osman Cemal Kaygılı, Hayatı-Şahsiyeti-Eserleri, İstanbul, 1947, Çığır Kitabevi, s.7

8 Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi, İstanbul, 2001 Cilt:II, s.491

9 Bu yazı dizisi 2003 yılında Selis Kitaplar tarafından Tahsin Yıldırım'ın hazırlamasıyla kitap olarak yayınlanmıştır.

10 Bu çalışma'da Tahsin Yıldırım tarafından 2003 yılında başında bir inceleme ile birlikte Selis Kitaplar'ca yayınlanmıştır.

tefrika edilecek, ancak 1939'da Etiman Kitabevi tarafından kitap olarak basılacaktır. 1942 yılında CHP tarafından düzenlenen ve 1928-1942 yılları arasında yazılan romanlar esas alınarak yapılan roman yarışmasında Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Abdülhak Şinasi Hisar, Reşat Nuri Güntekin, Memduh Şevket Esendal, Peyami Sefa gibi yazarlar arasında Osman Cemal Kaygılı da dereceye girmiş ve bu fırsatı değerlendirmek isteyen Semih Lütfi de 1943 yılında *Çingeneler'i* yeniden basmıştır.

1935'de yazarımız *Üfürükçü* adıyla bir oyun yazacak ve eseri Basın Genel Direktörlüğü Neşriyatı olarak devletçe bastırılacaktır. Bu durum Osman Cemal'in dönemin iktidarıyla iyi ilişkiler içinde olduğunu göstermektedir; belki de yazarımız Sinop sürgününden sonra siyasetle uğraşmanın mahzurlarını anlamış ve artık politika ile ilgisini kesmiştir. Bu oyun o dönem halkevi sahnelerinde defalarca oynanmış ve bazı temsiller de Osman Cemal de rol almıştır. Oyunun başında Osman Cemal egemen güçlere uygun gelecek şekilde üfürükçülük ve üfürükçüler hakkında bir önsöz de yazmıştır. Bu eserin ilginç yanı yazarın eserinin üstüne *"Kaygısız"* olarak soyadını yazmasıdır. 1934'te kabul edilen soyadı yasasına göre Osman Cemal önce *"Kaygısız"* soyadını almış ama daha sonra ondan önce yazar Bezmi Nusret'in bu soyadını aldığı saptanınca bu kez soyadı olarak *"Kaygılı"*yı seçmiştir.

1935 yılı Osman Cemal için bereketli bir yıldır; aynı yıl *Haber* gazetesinde *Tulumbacı Edebiyatı* adlı bir incelemesi seri yazı olarak yayınlanacak; bunun daha geliştirilmiş bir şekli olan *İstanbul'da Semai Kahveleri ve Meydan Şairleri* isimli önemli çalışması 1937 yılında Eminönü Halkevi tarafından bastırılacaktır.

Osman Cemal'in ikinci romanı *Aygır Fatma* 1938 yılında *Son Posta* gazetesinde tefrika edilir ve aynı yıl Semih Lütfi'nin Suhulet Kütüphanesi romanı yayınlanır. *Aygır Fatma* yazarımızın ilk yayınlanan romanıdır.

Osman Cemal'in *Akşamcılar* romanı 1937 yılında *Son Telgraf*'ta tefrika edilecek ama o yıllarda kitap olarak yayınlanamayacaktır. 1938'de iki uzun öyküden oluşan kitabı *Sandalım Geliyor Varda* Çığır Kitabevi tarafından okuyucuya sunulacak ve 1941'de yine Ethem İzzet Benice'nin gazetesi olan *Son Telgraf*'ta tefrika edilen *Bekri Mustafa* 1944 'de Semih Lütfi tarafından kitap olarak basılacaktır. Yazarımızın son romanı *Kovuk Palas'ın Esrarı* da *Son Telgraf*' ta 1942 yılında tefrika edilecek kitap olarak yayınlanması için 61 yıl bekleyecektir.

1943 yılının ikinci yarısında Osman Cemal de hastalık emareleri görülür fakat tam bir teşhis konamaz; gittikçe güçten düşen yazar 1944'de artık öğretmenlik ve muharrirlik yapamaz hâle gelir, Çapa'daki İstanbul Üniversitesi'ne bağlı Guraba Hastahanesi Dahiliye Kliniğine yatırılır; Tıp Fakültesi'nin edebiyatsever profesörü Kazım İsmail Gürkan kendisi ile yakından ilgilenir ve hem verem

olduğu hem de mide kanserine yakalandığı saptanır, başarısız bir ameliyattan sonra 9 Ocak 1945'de vefat eder.

Osman Cemal Kaygılı'nın romanları basılış sırasına göre şunlardır:

1-*Aygır Fatma* (1.bsl.:1938, 5.bsl.:2011); 2-*Çingeneler* (1.bsl.:1939, 5.bsl.:2011) 3. *Bekri Mustafa* (1944, 2.bsl.:2007), 4- *Akşamcılar* (2003), 5-*Kovuk Palas'ın Esrarı* (2003)

Yazarın en tanınan eseri muhakkak ki *Çingeneler*' dir. Romanın ilk bölümü yazarın ağzından anlatılmış; ikinci bölümü ise romanın kahramanı İrfan'ın anı defterinden nakledilmiştir. Romanın başkahramanı bir opera yazmayı hayal eden musiki meraklısı İrfan isimli bir gençtir. Eyüp civarında bulunan ve "*harmancı*" denilen çingeneler arasında sesini beğenip aşık olduğu Nazlı adında bir çingene kızını ikna edip evine getirse de, Nazlı yerleşik yaşama alışamadığından eski obasına dönecektir; iyice dağıtan İrfan bu kez Sulukule'de yaşayan çalgıcı, oyuncu çingenelerin arasına katılır; kendine aşık olan Çakır Emine'nin bir dostu ile kavga eder ve onu öldürür; oniki yıl hapis yatıp mahpushaneden çıktıktan sonra tamamen yitik bir adamdır; yine çingenelerle birlikte yaşamakta; bazan keman çalarak üç, beş kuruş kazanmaktadır; bir süre sonra polis ölüsünü bulacaktır.

Aygır Fatma ise çocuklukta başlayıp mutsuzlukla sona eren Hasan ile Mediha'nın aşkının öyküsüdür. Romanın ana kahramanı Aygır Fatma'nın aracılığıyla nişanlanma hazırlıklarındayken bir kavga sonucu Hasan hapise düşer; kaba bir adamla evlendirilen Mediha evinden kaçıp onun bunun eline düşer ve sonunda tuluat kumpanyalarında aktrisliğe başlar; tesadüfen bir Anadolu kasabasında karşılaşırlar ama birleşmeleri olanaksızdır. Hasan aynı kasabada rastladığı Aygır Fatma ile İstanbul'a döner.

Bekri Mustafa; IV. Murat'ın şiddetli içki yasağı sırasında bu yasağa karşı çıkmasıyla tanınmış halk kahramanı Bekri Mustafa'nın yaşamını sözkonusu eder. Zekice yapılan esprilerin ve ibret alınacak söz ve davranışların sahibi bu tarihi halk kahramanı Osman Cemal'in anlatımıyla yeni bir hayat kazanır. *Akşamcılar*'da ise ilginç bir kurgulama vardır; yapıtın başında yazarın ağzından akşamcılar ve İstanbul içki âlemleri hakkında bilgi sahibi oluruz; daha sonra romanın kahramanı Turhan Bey'in serüveni anlatılır. Roman, kahramanın tedavi edildiği sanatoryumda *Akşamcılar* isimli bir roman yazmasıyla noktalanır. *Kovuk Palas'ın Esrarı* eroin, kokain, içki kullanmanın sonunda insanın nasıl benliğini kaybedip süflileştiğini ve gençlerin bu zehirlerin kullanımına nasıl alışıp hayatlarını berbat ettiklerini konu alır.

Osman Celal'in romanları çok çelişkili eleştiriler almıştır. Örneğin Sait Faik *Çingeneler*'i çok beğenir aynen şöyle yazar:

"Osman Cemal'in Çingeneler'i muhakkak ki bir şaheserdir. Osman Cemal şimdiden sonra tek yazı yazmasa Türk Edebiyatı'na kazandırdığı bu şaheserle gene mahzun ve gene yarı meçhul aramızda dolaşsa; hiçbir zaman değeri birdenbire bir çığlık hâlinde meydana çıkarmayı unutmayan edebiyat denilen şey; ona bu şaheserinin layık olduğu mevkiyi vermekte gecikmeyecektir. Okudukça şaşıyorum; sahifeleri çevirdikçe içim hüzün, sevinç ile dolu karmakarışık bir âleme giriyor... Osman Cemal'in bu kitabı için röportaj kokuyor demişlerdi. Kokladım mis gibi bir şaheser, bir hakiki roman kokuyor."[11] Aynı günlerde eser için yazan Nurullah Ataç da Sait Faik'in değerlendirmesini abartılı bulsa da eseri beğendiğini şöyle ifade eder

"Osman Cemal Kaygılı'yı belki bir hayali vak'ayı anlatan romanına hakiki hayatın tasviri hâlini verebildiği için tebrik etmeliyiz. Bize hayatta şiir unsurlarının bulunduğunu gösterebilmiştir; asıl kıymeti de belki buradadır."[12]

Osman Cemal'in romanlarına yapılan en büyük eleştiri yapıtların ana vak'anın gelişmesinde etkisi bulunmayan gözlemler ve olaylar dizisiyle tıklım, tıklım doldurulmuş olmasıdır; bu eleştirileri dile getiren Cevdet Kudret bu hâliyle *Çingeneler* romanı, romanlıktan çıkmakta , bir röportaj derlemesi gibi görünmektedir deyip şu acımasız hükme varmaktadır:

"Osman Cemal'in biraz geçinme kaygısından doğan çalakalemciliği, biraz roman sanatı üzerindeki bilgisinin kıtlığından gelme acemiliği, biraz da yeteneğinin sınırlılığı, bugüne değin her nedense hep hoşgörürlükle karşılanmış, eserlerinde olduğundan çok değer aranmıştır. Yazarın bütün romanları birer folklor gereci olarak önemli sayılsa bile, bunların roman sanatı bakımından üstün bir değer taşıdıkları söylenemez."[13]

Tahir Alangu ise tamamen aksi kanaattedir; Osman Cemal'i edebiyatımızda daima yabancı etkiler altında yol seçen; sanatı yabancı kültürler ve tesirler altında ortaya çıkarabilen sanatçıların yanında bu gibi etkilerden uzak kalarak yetişmiş nadir yazarlardan biri olarak değerlendirir ve şöyle der:

"Onun karma bir estetiğin dışında, biraz itinasız, düzensiz ama tam anlamıyla halktan gelen bir tarafı vardır ki zamanla değeri daha iyi anlaşılacaktır."[14]

Halit Fahri Ozansoy ise yazarımızın Haliç'in İstanbul kıyılarındaki hayatı, oradaki çingeneler dahil hiçbir şeyi gözünden kaçırmadan, hiçbir hususu atlamadan, hiçbir insanı hor ve garip görmeden eserlerinde yaşattığını; açık ve sıcak İstanbul şivesiyle yazdığını; *"canım halk İstanbul'u"* ağzı ile eserlerini kaleme al-

11 Sait Faik Abasıyanık, *Çingeneler,* İstanbul, 23 Haziran 1939 tarihli *Vakit* gazetesi

12 Nurullah Ataç, *Roman ve Hayat,* İstanbul, 25 Haziran 1939 Haber Akşam Postası gazetesi

13 Cevdet Kudret, *adı geçen eser,* s.251-252

14 Tahir Alangu, **Cumhuriyet'ten Sonra Hikaye ve Roman,** İstanbul, 1968, Cilt:I, s.97

dığını belirtir.[15]

Şükran Kurdakul da Osman Cemal'in romanlarında geleneksel roman kurallarına uygunluğun sözkonusu olmadığı; kişilerle ana olay arasında bağlantıların yakıştırma izlenimi verdiğini; yan olaylar belli bir plan doğrultusunda geliştirilmediği için romanlarının dağınık olduğunu vurguladıktan sonra şu ilginç saptamayı yapar:

"Ne ki Osman Cemal, yaşamlarını yansıttığı insanlar gibi, kendini özgürce bıraktığı sayfalarda duyarlılığına kapılıp giderken – özene bezene bu kurallara uyma çabası gösterilen birçok romanda rastlayamadığımız –bir anlatım zenginliğiyle olağanüstünün kapılarına ulaşmıştır."[16]

Bütün bu eleştirilerden çıkarılan sonucun şöyle olması gerekir kanısındayız:

Osman Cemal'i değerlendirirken edebiyat tapınağının gardiyanlarının olmazsa olmazı olan roman kuralları kriterine başvurmak ve bu yolla yargılamak yerine yazdıklarında bütün canlılığı ile yaşayan 1920-1930'lu yılların İstanbul varoşları ve kenar mahallelerindeki o güne kadar romanlara konu olmamış insanları anlatışındaki gerçekçiliğe; romanlarının bütününe sinmiş İstanbul folklorunun zenginliğine; ikili konuşmalardaki gözlemlere dayanan içtenliğine göre hükme varmak gereklidir.

Osman Cemal klasik bir burjuva kültürü almamıştır, yabancı dil bilmez ama belki özgünlüğünü buna borçludur. Halis bir İstanbul çocuğu, bir *"şehir uşağı"* dır. Pera meyhanelerine dadanmış bohem değildir; Vidos çayırında bir çingene çadırında, Fener'de eski bir Rum meyhanesinde demlenir; Baylan veya Nisuaz Pastanesi'nin müdavimi değildir; Karagümrük'te eskiden tulumbacıların mekanı olan bir semai kahvesine gitmeyi yeğler. O, Haliç köyleri yanında Çırpıcı çayırı, Bülbülderesi, Vidos köyü, Selamsız, Alemdağ gibi büyük kentin dış mahallelerinin ve bu semtlerde yaşayan hiçbir romana konu olmamış sıradan insanların romancısıdır. Osman Cemal'i sevimli, okunur kılan budur ve " *İstanbul halklarının sözlü kültürünün bazı unsurlarını yazılı kültüre aktarmış ama bunu salt bir aktarıcı gibi değil, bir yaratıcı olarak da yapmıştır?*"[17]

15 Halit Fahri Ozansoy, **Edebiyatçılar Çevremde**, Ankara, 1970, s.104

16 Şükran Kurdakul, **Çağdaş Türk Edebiyatı – II.Meşrutiyet Dönemi**, Ankara, 1992, Bilgi Yayınları, s.1400

17 İsmail Lütfi (Lütfi Seymen), *Mert Çingene Şecaat Arzederken Sirkatin Söyler*, İstanbul, 1992, Yazılı Günler, sayı:16, s.16